

В Копер и Солун, лятото на 2002 г.

В памет на к.д.п. Владимир Даскалов

На 1 март 2002 г. бях изпратен на кораб „Виден“, който трябваше да направи едномесечен ремонт в КРЗ „Флотски арсенал“. Корабът ми бе добре познат. Когато се качвах на трапа, се срещнах с моя съвипусник и по щастлива случайност Капитан на кораба. Той слизаше, а аз се качвах. Изненадан да ме види, Владо ме запита какво ме води на кораба? Казах му, че идвам за втори механик. От април до към края на юли същата година имах удоволствието да бъдем заедно. Понякога вечер след вахта отивах в кабината му на по една бира. Припомняхме си годините, прекарани в една рота и в едно помещение цели две години, както и житието, битието си след като напуснахме училището. Вярата на родителите му и най-вече на баща му в един утопичен идеал, го обричат на нерадостно детство. Заедно с него за пръв път посетих Грузия, Словения и Гърция. Той минаваше в близост до островите както в Егейско, така и в Йонийско и Адриатическо море, използвайки умело теченията така, че в свободното от вахта време, можех да ги виждам от близо.

Няколко пъти, когато имаше възможност, излизахме заедно. Ходихме до един от металургичните заводи в залива на Вромос, в Копер до православната църква, а когато бяхме в Немруд бей, отидохме до близкото село Чакмакли и се спуснахме на плажа, за да се окъпем. Но от многото пристанища, които посетихме, най-приятни останаха спомените ми от Копер и Тесалоники.

Историите, които ни се случиха първите дни и месец след излизането ни от ремонт (за една предишна история с този кораб, вече бях писал), са си цял разказ, но за тях - друг път.

Словения има малко повече от 46 км излаз на Адриатическо море, но за това пък в един от най-големите и най-красивите заливи в – Триесткият. На това крайбрежие тя има три красиви града – Копер, а на запад от него – Изола и Пиран. Последните два са малки рибарски и туристически селища. Копер е единственото пристанище на Словения. То е и най-близкото пристанище за съседните страни – Унгария и Австрия. Ако влизате в Копер по море вечер, докато зад вас остават светлините на Венеция, то от ляво ще видите светлините на Риека, Монфалконе и пред Вас - Копер. Тази незабравима гледка имах удоволствието да преживея, когато в края на юли 2002 г. с „Виден“ отивахме да товарим скрап от Копер за Солун. Нямам намерение да разказвам за забележителностите на този град, където венецианското и австрийското минало надничат от всеки

ъгъл. Те, както и самото крайбрежие, трябва да се видят и да се усетят. Ще разкажа за това, което тогава ми направи впечатление. И ме караше да се замисля...

Първото ми впечатление за града е, разбира се, видът на пристанището. То не е огромно, но е чисто и подредено. Контейнеровози непрекъснато се разтоварват и претоварват на специализираното за целта място, снабдено с най-съвременната техника. От тук те поемат път към централна Европа и пак тук идват, за да поемат към всички части на света. Няма прах и пепел по кея. Лято е и огромните круизни кораби пълнят залива и пристанището с поредната група туристи. На видно място встрани от търговската част на пристанището - малък паметник от метал напомня, че от това място на ... юни 1991 г., последните югославски войски са напуснали Словения. (Вместо да воюват, словенците спрели тока и водата към казармите и така принудили югославските войски да напуснат града).

Тръгвам да видя стария град, който е запазил непроменена своята архитектура. От пристанището до там не е далеко. Пътят е чист. Копер си има и нов съвременен град с модерните магазини и хотели, но той не представлява интерес за хилядите туристи дошли от цял свят. Влизаш в стария град и направо се връщаш няколко века назад. Не бих искал да правя аналог с нашите градове. Но желанието на управляващата тогава „непогрешима“ партия, да събори старите центрове и да направи нови, нанесе и не малко поражения.

Вижте „дупката“ във Варна и незавършената търговска сграда в Шумен. Тези паметници „красят“ централните на двата града повече от 30 години. От стария ориенталски център на Шумен остана само часовникът и Томбул джамия. А старият безистен (такъв има и в Ямбол, но той е пълен с живот), тъне в разруха, а само до преди 30 години беше преустроен и работеше. Гръцката махала във Варна е на път напълно да изчезне. Вслушайте се в неделното предаване на Радио Варна за старата варненска архитектура и ще разберете колко значими и известни за времето си сгради вече ги няма. Зад желанието да бъдат осъвременени централните на нашите градове, често се предизвикваха ненужни жилищни кризи. А защо да си затваряме очите за очевидното – че с тези строежи старата градска буржоазия трябваше да отиде да живее в крайните квартали в панелните блокове, а на нейно място да дойдат новите власт-имащи.

На посетилите Копер не може да не е направило впечатление, че 10 години след независимостта и смяната на властта, улиците и площадите

още носеха старите „комунистически“ имена. Площад „Тито“, улица „Интербригадисти“ и др. А ние успяхме за около 50 години поне по два пъти да сменим имената на централните си улици и площади. Старият Копер бе пълен с туристи. Те се навират навсякъде, искат да запечатат всичко видяно. Да не пропуснат нещо. След като съм видял Равена, Венеция, Будапеща и Прага, сградите не ме впечатляват толкова. Търся да намеря нещо чисто словенско, но не го виждам. То е видимо само на пазара и по многото димящи скари, на които въпреки юлската горещина се пекат най-вече прасенца сукалчета. Приятната миризма на агнешко и свинско печено се носи от всякъде, дразни приятно апетита и те кара да си вземеш и го опиташ. Но как в тази горещина да го поливаш с чаша вино?! А на сухо – не върви. Направо ще е жалко за вкусната мръвка.

И тук в центъра на стария Копер се срещам с капитана на кораба – Владимир Даскалов (Бог да го прости!), с който сме съвипускници, две години сме спали в едно помещение и две години на вечерна проверка сме си чували имената. Той ми предлага да отидем до сръбската православна църква, вместо да се качваме на камбанарията или да се скрием от горещината в прохладата на католическата катедрала. И аз приемам. За да не се лутаме как да я открием, влизаме в намиращия се наблизо туристически информационен център. Той е пълен с чужди туристи, разговорите с персонала се водят предимно на английски и немски език. Идва и нашия ред. Разтоваряме с тях всеки на своя език. Питаме на български, те ни отговарят на своя словенски (или сърбохърватски) но напълно понятно за нас.

Присъстващите гледат с интерес ту към нас, ту към момчето на рецепцията и усещат, че разговора се води на два езика, и въпреки това, има разбиране и от двете страни. Младежът ни показва на малка туристическа карта как по-лесно да стигнем до църквата и ни я дава. Ние му благодарим и скоро намираме сръбската църква. Тя няма историческа стойност. Но нейното присъствие в тази основно католическа страна, показва, че тук все още има православни. В нея току що е завършила панихида за млад сърбин, както разбираме, загинал в гражданската война. Не разпитваме. Близките му дават раздавка „За Бог да прости!“ на всички дошли в църквата. Дават и на нас. Казваме нужното в този случай, което е еднакво и на двата езика.

Палим по една свещ и за наше здраве. Църквата е със скромни размери, но посетители не липсват. Не бих я отличил на пръв поглед от

нашите. Времето за разходка в града е кратко и ние са завръщаме на кораба.

В началото на август вече сме в Солун, където трябва да оставим товара. За разлика от нашите, в гръцките пристанища през нощта не се работи, а също и на големите църковни празници, както в събота и неделя. И въпреки че в това отношение ние сме няколко обиколки пред тях, то във всичко останало сме далеч зад тях. Дневната температура е висока. Градът е заобиколен от север от голи баири и дори наличието на ширналия се пред града залив не носи прохлада. Работното време на канторите в града е съобразено с горещините. Работният ден започва късно, някъде към 10.00, обедната почивка е поне четири часа, а нощният живот започва към 22.00 и продължава до 02.00 ч. след полунощ.

За Солун и неговата митница – мечта за всеки български бай Ганю, зная още от детските си години. До 1990 г. бе невъзможно дори да си мечтае човек да посети Гърция. Пътувах вече 11 години, но пътят ми винаги минаваше далеч встрани от Солун. Най-много да се отбием за бункер в залива на Пирея и с бинокъла да гледам Партемона. И ето – най-после съм в Солун. С нетърпение чакам да дойде вечерята, а с нея и краят на работното време, за да изляза и да видя града.

Тръгвам сам. Дъщерята на капитан Даскалов работеше и живееше в Солун и той бе тръгнал да я търси. Нямам и фотоапарат със себе си. Първата забележима сграда, която виждам преди да изляза от пристанището, е бленуваната Солунска митница. Сградата е стара, впечатляваща и днес с великолепната си архитектурата. Наистина имало е за какво да мечтаят нашите бай Ганьовци. Вън от порта ме чака дългият крайбрежен булевард, водещ на изток към Бялата кула – станала символ на града. Многобройните кафенета са празни. Всичко е замряло в очакване да мине горещината.

Не бързам. От дясно в кея се плискат вълните, но тук не може да се къпеш. Вляво, в плътна редица, са жилищни сгради, до една с еднаква височина на етажите, а под тях най вече има заведения. В целия град жилищните сградите са на една височина. И всички - в бяло. Стигам до Бялата кула. Зад нея има малка градина. Там гордо е застанал на висок постамент, яхнал своя Буцефал - Александър Македонски, а зад него в полукръг с насочени копия са воините му в строй македонска фаланга. Малко по в страни самотна е статуята на баща му – Филип Македонски. Всички това трябва да ми напомня, че аз съм в столицата на Северна

Гърция тема Македония. Нищо, че източната ѝ половина е Западна Тракия. Кой от идващите тук туристи знае това? Та те и младите българи вече не го знаят.

На връщане залязващото на запад слънце свети право в очите ми. На една от будките за вестници и цигари виждам пътеводител за града на руски и веднага си го купувам. Отбивам се на площад „Аристотел“ и на една свободна пейка под сянката на дърво, почвам да чета за историята, културата и историческите забележителности на втория по значимост град на Източната Римска империя, който знае защо днес наречена - Византия.

Гръцките историци признават, че „през X век, в продължение на 100 години, заплаха за града са били българите (не някакви днес наричани се македонци). А край на тази заплаха слага император Василий II Македонец след победата си при Стримон (така пише в пътеводителя). А защо спят македонските историчари? Та гърците им крадат историята, пишейки за някакви българи, заплашващи Солун цели 100 години. Гледай ти, византийски хитрини! Премълчано е обаче името на българския владетел, да не обидят северозападните си съседи, които го имат за свой цар, освободил ги от омразните бугари, но от друга страна излиза, че един император македонец по народност, е победил друг македонски цар (което пак означава император).

А защо да наричат Василий II Българоубиец?! Може ли нацията, дала цивилизацията на днешна Европа (която е забравила чии коне краде Одисей, не знае нито за Одриското царство, нито за Варненското злато) да има императори, наричани убийци?! Пак според брошурата, Калоян никога не е обсаждал Солун. Епирския деспот пък - Тодор Комнин, е отървал жителите на града от наложения им от рицарите католицизъм. А Иван Асен взел, че го ослепил. (В интерес на истината това, както и пленяването му при Клокотница, е спестено на читателите). И накрая, като черешката на тортата, борбата на македонското население срещу турската власт в началото на XIX век се води от Национално освободителното движение на Македония „Македоникос Агонас“ 1904 – 1908 г. (Не е имало никакво Илинденско въстание). Нека си спорят в смесената комисия северо-македонските историчари и нашите историци, докато всички, закупили справочника, ще знаят и другата неспоменавана у нас „истина“. А на 26 октомври 1912 г. победоносната гръцка армия освобождава града. Не е цялата истина, но от друга страна, не е и пълна измислица. (Нито дума за даден от гърците рушвет на турския офицер да им предаде града).

проповедника отпратились в Болгарию, Сирию, Моравию и в страну Хазар, неся народам этих стран християнство, культуру и просвещение.

После длительного мирного периода, в 904 г., на Салоники, совершенно не готовые к войне, напали арабы-сарацины, и хотя горожане мужественно оборонялись - пираты вошли в город, грабя и уничтожая все вокруг. Но город выжил и быстро възстановился, чтобы потом успешно отражать в течение ста лет, набеги болгар.

Благодаря императору Василию II Македонскому (976 - 1025 гг.), болгары были побеждены в Стримоне в 1014 г., и многострадальная Македония и Салоники вновь обрели покой и пережили времена нового расцвета.

С этого времени в Салониках начинают праздновать день Святого Димитрия, праздник этот становится не только религиозным, но и народным - "Димитрия", в честь покровителя города, проводится он в октябре, в самом городе, и на равнине Аксия, западнее Сало-

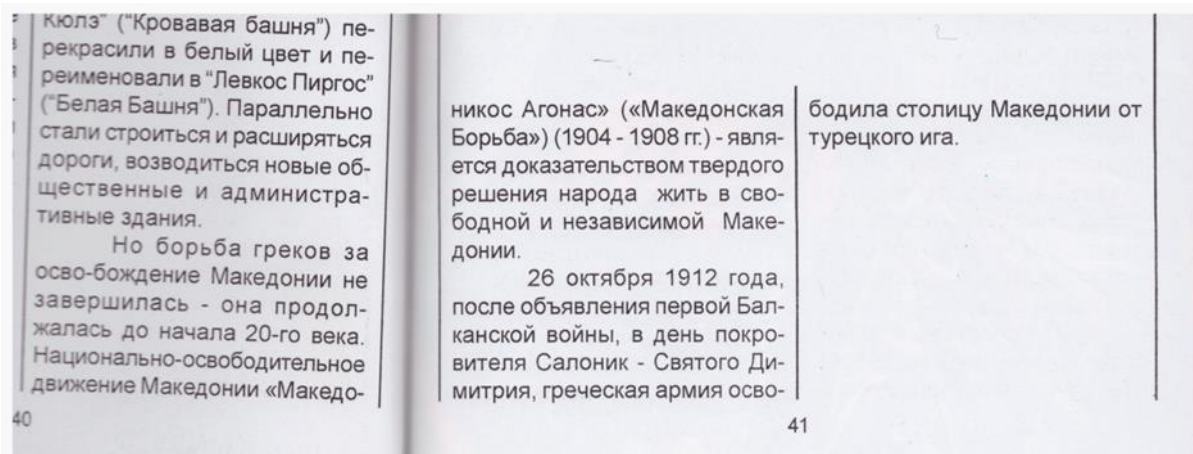
*„Два проповедника отпратились в Болгарию, Сирию, Моравию...“
Текстът касае делото на Кирил и Методи, но имената им не се споменават. Защо ли?!*

Времето минава и все повече хора почват да излизат на улицата. Възрастни пенсионерки гледат да седнат на малкото свободни места на пейките. Появяват се и солунските девойки. Виждали ли сте гръцките моми и нашите Македонски момичета?! И да сте ги виждали, не сте разбрали коя каква е. А те видимо си личат. Гъркините са с тънки колена, но от там нагоре, започват доста здрави бедра, за да завършат с голям диференциал. А нашите момичета са стройни и височки като тополки. Само дете много от тях не помнят корените си.

Потърсих една таверна, която бе близо до рибния пазар, а и до пристанището. Поръчах си каничка „Рицини“. От опит зная, че комбинация от вино и вода утолява жаждата по-добре от всяка бира или сладолед.

При следващото ми излизане исках да видя централната улица. Бях разгледал книжката. Останах изненадан, че в Солун има запазени сгради от османското владичество. За разлика от нас, съседите ни – сърби и гърци, не са толерантни към своите мюсюлмани. Тук не се прави и не се сервира турско кафе, баклавата е гръцки сладкиш и т. н. Смятам, че не греша ако кажа, че с изключение на албанците, всички останали народи на Балканите платихме жестоко за заблудите си, след рухването на Османската империя,

всяка народност да се обедини в най-големите си етнически или исторически граници. Такава цена платиха и гърците през 1922 г. От Османските времена днес са останали няколко джамии, хамами, покрит пазар и имарет. Доколкото си спомням, баните и джамиите не бяха действащи.

Сега разбрахте ли – няма ВМРО, няма Илинденско въстание. Но забележете твърдото решение на народа „да живее в свободна и независима Македония“. Но пък се оказва, че столицата на Македония е Солун, а не Скопие.

Започнах обиколката си от покрития пазар, после излязох на улица „Егнатия“. По пътя ми имаше няколко стари, но запазени църкви. Те бяха покрити, отвътре мазилката бе паднала, но имаше сложени икони, места за поставяне на свещи. В гръцките църкви свещите са восъчни и оставени на маса и всеки си взема колкото иска - ценоразпис няма. Поставена е касичка, в която да пуснеш лептата си. Неволно си спомних колко много църкви има в Несебър. Но те не са покрити. Вътре няма икони и не можеш да запалиш свещ там, където преди стотици години поколения наред преди теб са отправяли своите молитви. Да, църквите в Несебър са обявени за музеи, но са мъртви и лишени от дух и живот.

Постепенно дойде вечерта, улиците се оживиха от народ и аз побързах да отида в познатата ми таверна. Масите бяха разположени по цялата, немного широка улица. Оркестър от китара и бузуки създаваше настроение. Компании от момчета и момичета идваха, сядаха, поръчваха най вече салата, почти никакъв твърд алкохол и след няма и час оставяха едва докоснатите поръчки и поемаха другаде.

Няма и час, след мен, на една от масите седнаха старпомът и домакинът. Те не ме бяха още видели. Чувам като си поръчват узо. Но то, както и рицинито не се разлива на грамаж в чаши. Узото е в бутилки от 0.5

л. нагоре. Нашите си поръчват бутилка, след което ме виждат и аз се премествам при тях. Предлагат ми от узото. Отказвам, пък и вече съмпил вино. След първите сто грама домакинът заявява, че ще даде на музикантите пари, да свирят по негова поръчка. „А бе тук да не са ти руските ресторанти, където кавказците дават пари и оркестрите свирят каквото те искат“ – възпирам го аз да не извърши някоя глупост. – „Да виждаш от някоя маса да ходят при тях?!“ Ама искал да си направи кефа. Пък и щял да си плати! И хич на българина не му идва на ум, другите искат ли това, което на него му се харесва. Ама някои от нас като пийнат и се видят с някой лев в джоба, са готови да си покажат магариите. Добре, че си остана на мястото .

Разтоварването продължи почти седмица. Наближаваше време за вечеря. Бях си свършил работата в машинното и излязъл на палубата. До трапа имаше пейка и беше от сенчестата страна. Седнах на нея. Наоколо нямаше други хора, освен един от докерите с около десетина години по възрастен от мен. И той явно чакаше края на работното време. Седна до мен и се опита да ме заговори. Казах му, че не зная гръцки , но ако знае малко руски или сръбски, ще се разберам. Тогава той ме заговори на местния солунски македонски диалект. Каза ми, че бил от селата край Солун от района на Лангадас. Колко деца били, че не бил женен. Помнел времето, когато тук били българските войници, говореше ми и за цар Борис, за който явно доста бе чувал и знаеше.

Не зная как, но от веднъж ми дойде мисъл и го запитах. „Оти я дадохте Македонията на гръците бе?“ и очаквах да се обиди или нещо подобно. Но той най-спокойно ми отвърна: „Ми као доде Венизелос, со сто илјади критени, сите со пушки и фустанели, що ке праим. „Разбирате ли ме, млади читатели, които знаете отлично английски, какво ми отговори. Когато нашите войски се изтеглят от Македония и Беломорието през 1918 г., на мястото на разбитите гръцки дивизии министър-председателят на Гърция Венизелос довежда стохилядна армия от жители на Крит. А те се славят като най-дивите гръци. А щом са с фустанели, значи са гвардейци и са добре въоръжени.

Бях изненадан както от откровения отговор, така и от смелостта на този мъж да ме заговори на своя роден език. По това време никой гръцки гражданин, пък бил той и с българско самосъзнание, смееше да заговори някой българин и да демонстрира познаването на този език. След повече от петилетка и след влизането ни в Европейския съюз, когато Гърция бе

залята от българи, търсещи работа и установили се за продължително време там, нещата се промениха. Това го почувствах при отиването си на екскурзия до остров Тасос, но то беше в годината, когато станяхме член на Европейския съюз. И там на връх Нова година островът се люлееше от българските хора. И ако се не лъжа всяка година е така.

За съдбата на съселените на този осмелил се да ме заговори мъж, научих подробно от книгата на Анастасия Каракасиду „ЖИТНИ ПОЛЯ КЪРВАВИ ХЪЛМОВЕ - преход към националното в гръцка Македония , 1870 – 1970“, излязла в превод на български през 2008 г. Авторката е социален антрополог, а трудът е докторската ѝ дисертация през 1992 г. в Колумбийския университет - САЩ. Книгата и досега не е видяла бял свят в Гърция. При определяне етническият състав на дадено население, българските учени и до сега се придържат към това – какъв е майчиният език на това население. Същото важи за получаване на български паспорт. За гърците езикът не е нужен. Трябва да си православен и да признаваш патриаршията (Цариградската) и да искаш да живееш в Гърция. Ясно е, че ако не ти, то децата ти ще са вече гърци.

Бащата на Анастасия идва като дете с блящите от Карамания - Западен Анадол, гръцки войски, през 1922 г. без да знае и дума гръцка. Самата тя не крие, че до смъртта си той обичал да слуша турски маанета. Но за гърците той бил турскоезичен грък. За тракийските и македонските българи, гърците въвеждат понятието славяноезични гърци. Но какъв славянски език говорят, това е тайна. Ясно е само, че не е сръбски, нито македонски, пази Боже пък да е български. Има и още една група славяноезични гърци, те пък говорели на помашки език. Имах шанса да се срещна с гръцки помаци при отиванията ми в Турция. Но това не влиза в спомените ми сега. Само искам да припомня какво съобщи радио Дойче веле в предаването си за руските евреи през есента на 1995 г. Цитирам по памет: „Пропука се прословутото единство на гръцката нация. Когато играят футболните отбори на двата големи града Атина и Солун, запалянковците се обиждат като солуняните викат „арнаути“, а атиняните им отвърщат – „Вулгарос“.

По-късно можах да видят Елевсис и Пирея отблизо, както и да обиколя острова пред нея. Можах два пъти да мина през Коринтския канал, както и да вляза в порт Митилини и да видя остров Лесбос и от юг. Бях и в Патрас. При една от екскурзиите, на връщане от Албания, минахме през Янина и от там по магистралата до българската граница. Малко

преди да мръкне видях крайните западни квартали на Солун. Стига да имам сили, пак бих искал да отида. Сега никой не се страхува и свободно биха те заговорили на български. Има дни, когато българите са повече от домакините, и вече не е проблем да отидеш да почиваш на който си искаш гръцки курорт. Даже ще ти излезе по-евтино. Особено за софиянци и пловдивчани.

Капитан Даскалов слезе от кораба преди мен, защото се бе качил и по рано. След това се виждахме, гостувах му. Срецахме се на годишнините на випуска. За последно се видяхме през 2015 г. в Деня на ВМС. Тогава беше производството на завършващите Училището морски офицери. Нашият випуск бе поканен на тържеството пред Морска гара, а после и в Морското училище, където всеки един от нас поздрави новите колеги и им връчихме подаръка, приготвен от Училището. Малко преди да завърши церемонията, капитан Даскалов успя да дойде и да поздрави поредния випускник. Това бе и може би последният път, когато се видяхме.

О.з. капитан I ранг Евгени ЦЕНОВ